

RHIF YMCHWIL GYMDEITHASOL: 57/2017

DYDDIAD CYHOEDDI: 28/09/2016

Dulliau awdurdodau lleol o ymdrin ag adennill dyledion y dreth gyngor yng Nghymru

Crynodeb Gweithredol

1. Cefndir

- 1.1 Comisiynwyd y Rhaglen Ymchwil Fewnol (Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi, Llywodraeth Cymru) ym mis Medi 2016 gan y tîm polisi Trethu Lleol i gyflawni ymchwil mewn awdurdodau lleol er mwyn cael dealltwriaeth well o'r modd y maent yn casglu ac adennill ôl-ddyledion y dreth gyngor yng Nghymru.
- 1.2 Mae'r dreth gyngor yn fater datganoledig, sy'n golygu bod gan Llywodraeth Cymru'r grym i wneud penderfyniadau ynghylch polisi'r dreth gyngor yng Nghymru. Awdurdodau lleol, fodd bynnag, sydd yn gyfrifol am bennu, casglu a gorfodi'r dreth gyngor. Mae'r dreth gyngor yn daladwy ar bob eiddo domestig onid yw wedi'i eithrio, ond dylid nodi bod amrywiaeth o ddisgowntiau, hepgoriadau a chynlluniau gostwng ar waith i leihau'r swm sy'n daladwy mewn rhai amgylchiadau. Pennir lefelau'r dreth gyngor yn flynyddol gan awdurdodau lleol, ac fe godir y dreth honno'n unol â bandiau prisio. Mae'r dreth gyngor yn cynnwys dwy gydran sylfaenol: mae'n seiliedig yn rhannol ar werth yr eiddo dan sylw, ac yn rhannol ar nifer yr oedolion sy'n agored i'r dreth ar yr aelwyd, a'u hamgylchiadau. Mae'r gydran gwerth eiddo yn seiliedig ar werth eiddo unigolyn o gymharu ag eiddo arall yn yr ardal leol.
- 1.3 Ym mis Ebrill 2013, penderfynodd Llywodraeth y DU ddiddymu Budd-dal y Dreth Gyngor (BDG) a chyflwyno gostyngiad o 10 y cant i'r cyllid ar gyfer trefniadau yn lle'r budd-dal hwnnw. Trosglwyddodd Llywodraeth y DU y cyfrifoldeb dros ddatblygu cynlluniau newydd er mwyn helpu pobl i dalu biliau'r dreth gyngor i Awdurdodau Lleol yn Lloegr.
- 1.4 Ar gyfer Cymru, trosglwyddodd Llywodraeth y DU gyllideb sefydlog o £222 miliwn a neilltuodd Llywodraeth Cymru £22 miliwn yn ychwanegol at hynny. Golygai hyn fod gan awdurdodau lleol £244 miliwn i gefnogi gweinyddiaeth y cynllun fyddai'n cael ei weithredu yng Nghymru yn lle'r budd-dal. Mae Llywodraeth Cymru wedi parhau i gynnal y trefniadau ariannu hyn ers 2013-14.
- 1.5 Yn sgil penderfyniad Llywodraeth Cymru i gydweithio ag awdurdodau lleol i ddiogelu aelwydydd sy'n fregus, neu'n isel eu hincwm, sicrhawyd bod bron i 300,000 o aelwydydd yng Nghymru yn parhau i gael eu diogelu rhag unrhyw gynnydd yn swm y dreth gyngor y mae'n rhaid ei dalu. O blith y rhain, nid yw 220,000 o'r aelwydydd yn talu unrhyw dreth gyngor o gwbl.

- 1.6 Roedd y Rhaglen Lywodraethu, Symud Cymru Ymlaen - 2016-2021, yn cynnwys dyhead i sicrhau bod y dreth gyngor yn decach, fel bod pobl sy'n byw mewn eiddo isel neu gymedrol ei werth yn talu llai. Mae hyn yn cynnwys darparu Cynllun Gostyngiadau'r Dreth Gyngor.
- 1.7 I oleuo'n dealltwriaeth o'r hyn a fyddai'n ddull cymesur gan awdurdod lleol i adennill ôl-ddyledion y dreth gyngor, anelir ymchwil i ddechrau i gyfosod canfyddiadau o'r dystiolaeth sydd ar gael eisoes. Wedyn, cynhaliwyd cyfres o gyfweiliadau ansoddol lled-strwythuredig dros y ffôn â Rheolwyr Refeniw a Budd-daliadau ar draws awdurdodau lleol.

2. Nodau a methodoleg yr ymchwil

- 2.1 Recordiwyd y cyfweiliadau, ac fe gafodd trawsgrifiadau o'r recordiadau eu codio er mwyn canfod themâu allweddol. Mae'r adroddiad yn cyfosod canfyddiadau ansoddol o'r data cyfweiliadau ag ystadegau perfformiad blynyddol y mae Llywodraeth Cymru wedi'u casglu gan awdurdodau lleol. Gwneir rhywfaint o ddefnydd hefyd o ddata meincnodi a ddarparwyd yn wirfoddol gan yr awdurdodau, sydd yn galluogi iddynt ddadansoddi tueddiadau a chymharu perfformiad ar fetrigau casglu a gorfodi. Gan fod y data hyn yn cael eu darparu ar sail wirfoddol, mae'n bwysig nodi nad yw'r un gwiriadau sicrwydd ansawdd wedi cael eu cynnal arnynt ag ystadegau perfformiad cenedlaethol a gyhoeddir gan Lywodraeth Cymru.
- 2.2 Er mwyn profi dilysrwydd y canfyddiadau o'r cyfweiliadau dros y ffôn, cyflwynodd ymchwilwyr y canfyddiadau oedd yn dod i'r amlwg gerbron y Fforwm Rheolwyr Refeniw a Budd-daliadau ym mis Mehefin 2017. Cynhaliodd ymchwilwyr a swyddogion polisi hefyd nifer o weithdai gyda'r staff Refeniw a Budd-daliadau ar themâu a oedd yn codi o'r gwaith ymchwil. Dyma oedd themâu'r gweithdai: (i) casglu a monitro data ar berfformiad; (ii) canllawiau, cyngor a gwybodaeth; (iii) addysgu ac ymgysylltu ag unigolion; a (iv) gorfodi, gyda golwg ar archwilio meysydd lle ceir arfer da yn fanylach.
- 2.3 Dyma oedd nodau'r ymchwil:
- archwilio'r broses a'r amrywiaeth o ddulliau a ddefnyddir gan awdurdodau lleol i gasglu'r dreth gyngor ac ôl-ddyledion y dreth gyngor;
 - canfod dulliau effeithiol er mwyn ymdrin ag ôl-ddyledion y dreth gyngor (anelir drwy hyn i gynnwys dealltwriaeth o gost a budd y gwahanol ddulliau casglu ac adennill);
 - deall y sail resymegol wrth wraidd y dulliau a ddefnyddiwyd (a'r ffactorau galluogi a'r rhwystrau canfyddedig a gwirioneddol);
 - archwilio a oes unrhyw dystiolaeth y gellid defnyddio dull arall o dalu, fel bancio amser, er mwyn helpu i setlo dyledion y dreth gyngor;
 - deall yr heriau a'r cyfleoedd yn y dyfodol wrth adennill ôl-ddyledion y dreth gyngor;
 - nodi enghreifftiau o arferion arloesol.

3. Y Prif Ganfyddiadau

- 3.1 **I ddechrau, yr oedd cydnabyddiaeth gyffredin fod proffil a pherfformiad yr economi leol yn effeithio ar allu unigolion i dalu ac, yn sgil hynny, ar allu awdurdodau lleol i gasglu'r dreth gyngor.** Mae hyn yn cyd-fynd i'r dystiolaeth a gasglwyd o ymchwil a gynhaliwyd gan y sector cynghori, sy'n cyfeirio at effaith ffactorau economaidd lleol ar allu eu buddiolwyr i dalu. Yn gyson, nododd awdurdodau effaith amddifadedd ar allu unigolion i gyflawni eu hymrwymadau. Yr oedd teimlad bod marchnad lafur newidiol, a oedd yn aml

yn cynnwys gwaith heb sicrwydd o natur afreolaidd neu ar gyflog isel, incymau sy'n gostwng a siociau ariannol oll yn effeithio ar allu unigolion i dalu ac ar allu awdurdodau i gasglu yn ystod y flwyddyn. Roedd awdurdodau wedi gweithredu sawl mesur i gefnogi unigolion sy'n profi anawsterau. Roedd y rhain yn cynnwys cynnig trefniadau talu hyblyg, debyd uniongyrchol wythnosol, amryw o ddyddiadau ar gyfer debyd uniongyrchol ac, mewn un awdurdod, defnyddio asiantau gorfodi i lleol i gynnig cyngor wedi'i gynllunio'n arbennig i rai sydd wedi colli eu swyddi yn dilyn cau diwydiant lleol.

- 3.2 **Bydd awdurdodau'n wynebu heriau cyson wrth ymgysylltu ag unigolion a'u hannog i ymdrin ag ôl-ddyledion ar y cyfle cyntaf.** Mae awdurdodau'n rhannu rhwystredigaeth a nodwyd gan asiantaethau cynghori ar ddyledion, sef nad yw unigolion yn tueddu i ymdrin â dyledion problemus nes bo'r sefyllfa wedi troi'n argyfwng. Soniai awdurdodau'n aml am brinder adnoddau, a dywedent y gellid bod wedi atal costau a straen diangen, a chynnydd mewn dyledion pe bai unigolion wedi cysylltu â'r awdurdod ynghynt. Adroddodd awdurdodau eu bod yn prosesu nifer fawr o gyfrifon gydag adnoddau prin, a chan hynny, nad oeddent yn gallu nodi a chysylltu ag unigolion mewn modd rhagweithiol wrth iddynt ddechrau profi anawsterau. Pwysleisiai'r awdurdodau ei bod hi bob amser yn well adnabod problemau'n gynnar a chymryd camau ataliol yn lle camau gorfodi, ond roeddent i raddau helaeth yn dibynnu ar unigolion i gysylltu â hwy i drafod eu sefyllfa.
- 3.3 **Adroddodd yr awdurdodau nad oeddent ond wedi cyflwyno achosion dyled i asiantau gorfodi ar ôl mynd heibio trothwyon isafswm penodol, a phan nad oedd modd gweithredu mesurau eraill oherwydd diffyg gwybodaeth am gyfrifon.** Ymddengys fod hyn yn anghyson â'r pryder a godwyd gan y sector cynghori fod mân ddyledion yn cael eu hanfon i asiantaethau gorfodi, lle byddai casglu yn esgor ar ffioedd. Dywedodd yr holl awdurdodau fod ganddynt drothwyon isafswm, ac na fyddai dyled o dan y trothwyon hynny'n cael ei hanfon i asiantaeth orfodi. Teimlai awdurdodau y dylid cyfyngu ar y defnydd o asiantau gorfodi a'u defnyddio mewn sefyllfaoedd dethol, gan nad oedd hi'n fuddiol i'r unigolyn na'r awdurdod ysgwyddo costau adennill ychwanegol. Dywedodd y rhan fwyaf o'r awdurdodau hefyd fod ganddynt ryw fath o weithdrefn hidlo ar waith er mwyn canfod cyfrifon a allai fod yn anaddas i'w cyfeirio i sylw asiantau gorfodi. Siaradodd yr awdurdodau'n gadarnhaol ynghylch eu perthynas ag asiantaethau gorfodi, ac roeddent yn teimlo bod Rheoliadau Cymryd Rheolaeth o Nwyddau (Ffioedd) (2014) wedi arwain at welliannau, gan gynnwys creu proses fwy cyson a thryloyw. Roedd llawer o awdurdodau'n croesawu cyflwyno camerâu i asiantau gorfodi eu gwisgo, ac ystyriwyd y byddai hynny'n cyfrannu at leihau nifer y cwynion a gefnogir.
- 3.4 **Roedd dull awdurdodau o ymdrin ag ailberchnogi dyledion y dreth gyngor yn amrywio. Mae tystiolaeth o'r sector cynghori'n awgrymu y gallai rhai awdurdodau fod yn amharod i ailberchnogi dyledion ar gais cynghorydd dyledion. Roedd rhai awdurdodau wedi datblygu a dilyn polisïau mewnol neu lawlyfrau gweithredu ar reoli dyledion, os oeddent yn parhau i fod yn gyfrifol am adennill dyledion.** Fodd bynnag, yr oedd y trefniadau ar gyfer ailberchnogi dyledion yn amrywio yn dibynnu ar y cytundeb yr oedd yr awdurdod wedi'i sefydlu â'i asiantaethau gorfodi. Dywedai rhai awdurdodau y byddent yn ceisio ailberchnogi dyledion, llai unrhyw ffioedd gorfodi, o ganfod bod unigolion yn fregus. Disgrifiai eraill drefniadau llai hyblyg gyda'u hasiantaethau gorfodi, lle gellid bod angen talu ffi wrth wneud cais i ailberchnogi dyled, neu lle gallai'r ymateb i hynny fod yn anodd. Mae'r canfyddiadau'n awgrymu, os ceir costau ychwanegol i'r awdurdod yn sgil ailberchnogi, fod hynny'n dylanwadu ar y penderfyniad i ailberchnogi'r ddyled ai peidio.

Mewn nifer fach o achosion, ystyriai awdurdodau ffactorau eraill wrth benderfynu ailberchnogi dyled neu beidio, sef hanes cyfrif yr unigolyn a'i hanes o ryddhad rhag dyled, neu gytundeb gan yr unigolyn i sefydlu a chynnal debyd uniongyrchol.

- 3.5 **Prin oedd y prosesau a'r mecanweithiau o fewn awdurdodau er mwyn adennill dyled a ddychwelwyd gan asiantaethau gorfodi.** Am eu bod yn gyndyn o ddileu dyledion, mynegai awdurdodau eu bod yn aml yn methu canfod mwy o wybodaeth am unigolion neu dulliau adennill a fyddai'n cynnig dewis arall posib yn lle cymryd camau gorfodi fel dewis olaf. O ganlyniad i hyn, adroddodd rhai awdurdodau eu bod wedi ailgyflwyno dyled i asiantau gorfodi eraill, neu ei chyflwyno eilwaith i'r un asiant gorfodi. Dywedodd eraill eu bod yn defnyddio dulliau eraill, fel sianelau cyfryngau cymdeithasol neu ymchwiliadau preifat er mwyn canfod gwybodaeth am unigolion a allai olygu bod modd iddynt ddefnyddio dulliau eraill o gasglu'r ddyled, neu gyfiawnhau'r angen i weithredu camau gorfodi fel dewis olaf.
- 3.6 **Roedd pob awdurdod yn ystyried bregusrwydd unigolion, ac yn ymdrechu rhywfaint i adnabod unigolion â nodweddion bregus. Yr oedd y graddau yr oedd awdurdodau yn ymdrechu i adnabod unigolion bregus mewn modd rhagweithiol, a'r adeg y byddai hynny'n digwydd yn y broses adennill, yn amrywio.** Yn yr un modd, adroddodd y aelodau o'r sector cynghori fod llwyddiant awdurdodau wrth adnabod unigolion bregus cyn cymryd camau gorfodi yn amrywio yn eu tyb hwy. Cydnabu'r awdurdodau eu bod yn aml yn methu adnabod unigolion bregus cyn gwneud cais am orchymyn dyled, a hynny gan fod cynifer o gyfrifon i'w cael ac oherwydd dibyniaeth yr awdurdodau ar brosesau awtomataidd i reoli'r niferoedd mawr hyn. Ar ôl derbyn gorchymyn dyled, fodd bynnag, disgrifiodd yr holl awdurdodau pa gamau ymarferol y maent yn eu cymryd i wirio bregusrwydd unigolion. Nododd awdurdodau fod yn rhaid iddynt atgyfeirio achosion i asiant gorfodi oherwydd diffyg gwybodaeth am hanes cyfrifon a chudd-wybodaeth arall. Roedd yr asiant gorfodi yn aml yn ffynhonnell o wybodaeth gyfoethog a oedd wedi'u galluogi i adnabod unigolion bregus a chysylltu â hwy.
- 3.7 **Adroddodd awdurdodau eu bod wedi cymryd camau i adnabod dangosyddion bregusrwydd neu unigolion â nodweddion bregus.** Roedd ymchwil a gynhaliwyd gan y sector cynghori yn awgrymu bod effeithiolrwydd awdurdodau wrth adnabod a chefnogi unigolion bregus yn amrywio, ac argymhellai y dylai awdurdodau ddatblygu polisi bregusrwydd er mwyn gwella cysondeb. Roedd mwyafrif yr awdurdodau wedi peidio datblygu polisi bregusrwydd neu fabwysiadu dull arall rhagnodedig. Yn lle hynny, aethant ati i ddisgrifio'r sgysiau yr oeddent wedi'u cael ag unigolion, asiantaethau cynghori ac asiantaethau gorfodi er mwyn ystyried yr hyn sy'n arwydd o fregusrwydd y mhob achos, ac effaith hynny ar allu unigolion i dalu yn y tymor byr a'r tymor hir. Roedd dulliau awdurdodau o adnabod bregusrwydd wedi'u dylunio i fod yn hyblyg, fel bo modd rhoi'r sylw pennaf i farn a doethineb o fewn maes cymhleth. Dywedodd yr awdurdodau hefyd eu bod wedi elwa ar hyfforddiant ar fregusrwydd a ddarparwyd gan amrywiaeth o asiantaethau cynghori ar ddyledion, cyrff o'r Trydydd Sector a chyrff proffesiynol, yn ogystal â rhai asiantaethau gorfodi.
- 3.8 **Dywedodd y rhan fwyaf o'r awdurdodau eu bod yn cyfeirio'r rhai a oedd yn ei chael hi'n anodd talu eu treth gyngor at wasanaethau cynghori ar ddyledion a rheoli arian.** Mae tystiolaeth o'r sector cynghori yn awgrymu y gall yr wybodaeth a'r cyngor a ddarperir gan awdurdodau fod yn brin. Cafwyd rhywfaint o dystiolaeth o anghysondeb ar draws

awdurdodau lleol wrth ddarparu gwybodaeth a chyfeirio, yn enwedig ar-lein. Disgrifiodd awdurdodau y camau y maent yn eu cymryd i ddarparu gwybodaeth am gyfeirio mewn gohebiaeth ag unigolion. Wrth adolygu cynnwys ar-lein awdurdodau, fodd bynnag, roedd yr wybodaeth ar gyfer cyfeirio pobl i asiantaethau cynghori ar ddyledion yn am yn annigonol neu'n aneglur.

- 3.9 **Pwysleisiai rhai awdurdodau pa mor bwysig oedd ymdrechu'n benodol i gasglu proffil a gwybodaeth gyswllt gyfredol gan unigolion, er mwyn sicrhau bod y biliau a gyhoeddir yn flynyddol yn gywir, ac er mwyn prosesu disgowntiau ac esemptiadau yn y modd cywir.** Roedd nifer llai o awdurdodau hefyd yn annog unigolion i ddiweddarau a rheoli eu cyfrif ar-lein. Disgrifiai awdurdodau eraill y pwysau ar adnoddau wrth reoli swmp y ffurflenni papur oedd yn dod i mewn ar adegau penodol yn y cylch adennill, ac i rai roedd hyn yn golygu eu bod yn anfon gohebiaeth allan yn llai aml.
- 3.10 **Mae pob awdurdod yn cynnig opsiynau talu hyblyg a lluosog, a phob awdurdod hefyd yn cynnig trefniadau ad-dalu hyblyg os yw unigolyn wedi cysylltu â'r awdurdod, neu os oes ganddo hanes da o gyflawni ymrwymïadau blaenorol.** Debyd uniongyrchol yw'r ffordd fwyaf effeithlon ac effeithiol o dalu, ac mae'r holl awdurdodau'n annog hynny. Dylid nodi na aethpwyd ati yn y gwaith ymchwil hwn i ymdrin â phryder a godwyd yn y deunydd darllen presennol, sef nad yw asiantaethau gorfodi yn ymdrechu'n ddigonol i gytuno ar drefniadau ad-dalu fforddiadwy a chymesur.
- 3.11 **Roedd y rhan fwyaf o awdurdodau'n teimlo y byddai'n fuddiol gallu gweithredu proses atafaelu enillion neu fudd-daliadau, cyn gwneud cais am orchymyn dyled. Y teimlad oedd y byddai'r gallu hwn, pe bai'r unigolyn yn gwneud cais amdano o'i wirfodd, yn fodd i osgoi costau diangen i'r unigolyn a'r awdurdod, yn lleihau'r swmp o orchymynion dyled i'w prosesu ac yn sicrhau bod dyled yn cael ei chasglu yn y modd mwyaf effeithlon.** Yn dilyn y gorchymyn dyled, mae'r holl awdurdodau'n ceisio trefnu i atafaelu enillion neu fudd-daliadau cyn mynd ar drywydd unrhyw ddulliau eraill. Fodd bynnag, mae hyn yn ddibynnol ar dderbyn gwybodaeth am gyflogaeth a budd-daliadau yn ôl gan unigolion; adroddodd awdurdodau fod cyfraddau dychwelyd yr wybodaeth hon yn amrywio, a bod cyfraddau dychwelyd isel yn aml yn golygu nad oedd yr opsiwn hwn yn ddichonadwy.
- 3.12 **P'un a yw awdurdodau'n defnyddio traddodebau ar hyn o bryd ai peidio, roedd yr holl awdurdodau'n gwerthfawrogi eu gallu i ddefnyddio hynny fel bygythiad pan oedd angen, gyda'r bwriad o sbarduno cyswllt a thrafodaethau ag unigolion.** Roedd yr awdurdodau hynny a ddefnyddiai draddodebau yn pwysleisio pa mor bwysig oedd mabwysiadu dull detholus o adnabod a chymeradwyo lleiafrif o achosion, a chanfod tystiolaeth ar eu cyfer. Roedd y rhai a ddewisai beidio mynd ar drywydd traddodeb naill ai'n troi at gamau gorfodi eraill fel cynnig olaf os oedd y symiau'n fach, neu'n parhau i weithio ar hen achosion. Fodd bynnag, nid oedd ganddynt ryw lawer o ddewis yn y tymor hir ond dileu'r ddyled.
- 3.13 **Yn ôl yr Awdurdodau, ychydig iawn o achosion traddodi a gyrhaeddai'r llys, ac roedd barn yr Awdurdodau yn gymysg ynghylch effeithiolrwydd hynny.** Disgrifiai rhai awdurdodau amgylchiadau lle'r oedd unigolion, yn ystod y gwrandawriad yn y llys, wedi cynnig talu'r ddyled yn llawn gan olygu bod symiau sylweddol o arian yn cael eu hadennill. Disgrifiai awdurdodau eraill wrandawiadau llys a arweiniodd at drefniadau ad-dalu nad

oeddent yn ddigonol i ad-dalu'r ddyled, neu weithrediadau traddodi lle cafwyd nad oedd modd adennill y ddyled, ac mai'r unig ddewis oedd ei dileu.

4. Argymhellion

- 4.1 Mae'r argymhellion hyn yn seiliedig ar safbwyntiau'r Rheolwyr Refeniw a Budd-daliadau o awdurdodau lleol. Gan hynny, fe'u lluniwyd ar sail y dystiolaeth a gafwyd gan un grŵp o randdeiliaid yn unig. Er gwaethaf ymdrechion i ddefnyddio canfyddiadau o waith ymchwil arall perthnasol (ee, y gwaith ymchwil a gyflawnwyd gan y sector cynghori), cwmphas y astudiaeth hon oed llenwi bwlch neilltuol yn y sylfaen o dystiolaeth ynghylch arferion awdurdodau lleol. Ni cheisiwyd cynnwys safbwyntiau a phrofiadau rhanddeiliaid allweddol eraill fel dinasyddion a chanddynt brofiad o orfodaeth dyledion awdurdod lleol, asiantaethau cynghori ar ddyledion neu asiantaethau gorfodi. Gellid dadlau bod safbwyntiau a phrofiadau'r rhanddeiliaid hyn wedi'u cynrychioli'n gymharol dda ymhlith y dystiolaeth a geir eisoes.
- 4.2 Mae'n bwysig cofio cwmphas cyfyngedig y gwaith ymchwil hwn wrth ystyried yr argymhellion hyn a chydabod nad yw ond yn rhoi golwg unochrog o'r materion.
- 4.3 Rhennir argymhellion yn feysydd i'w trafod gan awdurdodau, meysydd a ystyrir yn berthnasol i Lywodraeth Cymru, a meysydd y gellid ymdrin â hwy ar y cyd.

Awdurdodau lleol

1. Dylai awdurdodau lleol gael polisi cytunedig ar gyfer rheoli casgliadau ac ôl-ddyledion sy'n amlinellu'r safonau gofynnol y byddai disgwyl i awdurdodau eu bodloni wrth gasglu ac adennill y dreth gyngor. Dylai hyn gynnwys disgwyliadau ynghylch sut mae awdurdodau'n gweithio gyda'r sector cynghori am ddim, asiantaethau gorfodi allanol a thrydydd partïon eraill.

2. Dylai awdurdodau leol ofyn am wybodaeth a chanllawiau ar rannu a dal data, a sefydlu dull cytunedig a chyson sy'n cydymffurfio â rheoliadau. Yr oedd dulliau lleol awdurdodau o ymdrin â rhannu a dal data yn amrywio'n helaeth. Y gwahaniaethau hyn oedd i gyfrif am amrywiaeth o wahanol arferion a oedd gan gynghorau er mwyn rhannu data ar draws adrannau, a'r gwahanol ffyrdd o weithio gydag asiantaethau cynghori ar ddyledion. Byddai canllaw i awdurdodau yn cynghori ynghylch yr hyn a ganiateir a'r hyn sy'n ddichonadwy, ac ynghylch sut y bydd cyflwyno'r Rheoliadau Diogelu Data Cyffredinol (GDPR) yn effeithio ar eu harferion.

3. Dylai gwybodaeth a chyngor cyfeirio fod yn eglur, a dylid darparu'r wybodaeth honno mewn modd hygyrch a chyson ar draws yr holl sianelau cyfathrebu. Dylid adolygu cynnwys y we yn rheolaidd er mwyn sicrhau ei fod yn cynnwys yr holl wybodaeth berthnasol. Yn rhan o hyn, dylid dangos yn glir beth yw diben casglu'r dreth gyngor a'r broses ar gyfer gwneud hynny, gwybodaeth am y modd y mae'r dreth gyngor yn cael ei gwario, yr hyn sy'n digwydd os bydd unigolion yn mynd i ddyled a'r costau cysylltiedig. Dylai cynnwys y wefan hefyd fod yn addas i'r cwsmer, gan ofalu bod yr ieithwedd, y ffordd o fynd o amgylch y wefan a'r dogfennau ategol yn hygyrch ac yn rhesymegol i unigolion. Fel arfer gorau, argymhellir y dylai awdurdodau gynnwys cyfeiriad clir i asiantaethau cyngor ar ddyledion ar bob hysbysiad atgoffa a gorfodi, ar wefannau ac

ar blatfformau eraill ar-lein, a phryd bynnag y bydd unigolyn sy'n ei chael hi'n anodd talu'r dreth gyngor yn cysylltu â hwy.

4. Dylai awdurdodau adolygu eu contractau ag asiantau gorfodi er mwyn sicrhau eu bod yn derbyn y gwasanaeth gorau bosib. Yn benodol, dylai awdurdodau adolygu eu trefniadau ar gyfer ailberchnogi dyledion, a'r ffioedd yn gysylltiedig â hynny. Dylai awdurdodau hefyd adolygu arferion asiantaethau gorfodi er mwyn cytuno ar drefniadau ad-dalu fforddiadwy a chymesur ar gyfer y cyfrifon y maent yn gyfrifol amdanynt.

5. Dylai awdurdodau ymchwilio i'r amrywiaeth eang yng nghyfraddau dychwelyd ceisiadau am wybodaeth a gyhoeddir ar ôl sicrhau gorchymyn dyled. Archwilio a yw gwahanol arferion yn effeithio ar gyfraddau dychwelyd, a ellid gwella cyfraddau, ac a fyddai hyn yn amharu ar nifer y gorchmynion dyled a weithredir drwy atafaelu enillion neu fudd-daliadau.

Llywodraeth Cymru

6. Dylai Llywodraeth Cymru archwilio pa mor ddichonadwy yw hyrwyddo mynediad awdurdodau lleol at ddata cyflogaeth CaThEM fel bo modd gweithredu atafaelebau enillion yn brydlon pan fo'n briodol. Dywedai awdurdodau lleol yn gyson fod angen mynediad gwell a chynharach at wybodaeth er mwyn gweithredu'r dull mwyaf effeithlon o adennill ac atal ffioedd rhag cynyddu o safbwynt yr unigolyn a'r cyngor.

7. Dylai Llywodraeth Cymru ystyried cynnal adolygiad o brosesau Atafaelu Enillion/Atafaelu Budd-daliadau a chasglu a ellir mynd i'r afael ag unrhyw un o'r canlynol:

- Rhoi arweiniad ar drothwyon atafaelu enillion i roi cyfrif am natur newidiol gwaith (ee, contractau heb sicrwydd, cyflog isel, dim oriau)
- Adolygu trothwyon atafaelu enillion i roi cyfrif am dreuliau unigolion, yn hytrach nag incwm yn unig.
- Archwilio'r posibilrwydd o ganiatáu atafaelu enillion/budd-daliadau cyn gorchymyn dyled, os yw'r dyledwr yn gwneud cais am hynny o'i wirfodd
- Archwilio'r posibilrwydd o atafaelu drwy ddidynnu o amrywiaeth ehangach o fudd-daliadau lles

8. Cyflawni gwaith pellach i archwilio'r gwahanol ddulliau a ddefnyddir yn syth cyn gweithredu dulliau gorfodi fel dewis olaf. Wrth wneud hyn, dylid ystyried a yw unrhyw ddulliau'n llwyddo i leihau'r defnydd o gamau gorfodi fel dewis olaf. Dylai archwilio'r ffyrdd amgen a ddefnyddir gan awdurdodau i gasglu gwybodaeth bellach am unigolion, fel sianelau'r cyfryngau cymdeithasol ac ymchwiliadau preifat, a cheisio cadarnhau pa gamau cyfreithlon y gellir eu cymryd.

9. Egluro'r broses o wneud penderfyniadau yn gysylltiedig â gweithredu camau gorfodi fel dewis olaf. Rhoi arweiniad ar y dulliau y gellid eu defnyddio ac ym mha amgylchiadau.

Egluro unrhyw weithdrefnau y dylid cadw atynt ac, os oes modd, trothwyon penderfynu i'w sefydlu cyn bwrw ymlaen ag unrhyw benderfyniad ynghylch gweithredu camau gorfodi fel dewis olaf. Dylai hefyd geisio rhoi arweiniad ynghylch yr amgylchiadau lle gallai fod yn briodol defnyddio'r broses draddodi, methdaliad a gorchmynion arwystlo.

Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol

10. Ar y cyd ag awdurdodau lleol, dylai Llywodraeth Cymru ystyried datblygu ymgyrch addysg sy'n anelu i wella'r ddealltwriaeth o'r hyn y mae'r dreth gyngor yn talu amdano, a goblygiadau peidio talu'r dreth gyngor. Ystyried a yw'n well cyflawni hyn yn rhan o'r agenda cynhwysiant ariannol neu ar ffurf ymgyrch ar wahân. Cyfeiriodd awdurdodau lleol yn gyson at yr angen i addysgu unigolion ynghylch diben y dreth gyngor, goblygiadau peidio talu'r dreth gyngor a'i statws fel dyled â blaenoriaeth. Gwelai'r holl gynghorau y byddai'n fuddiol addysgu ac ymgysylltu ag unigolion. Roeddent am wneud mwy o hynny, ond nid oedd ganddynt ddigon o adnoddau i wneud hynny'n effeithiol.

11. Ar y cyd ag awdurdodau lleol, dylai awdurdodau lleol gytuno ar ddull o gynyddu'r wybodaeth a rennir yn gysylltiedig ag arferion arloesol, gwaith ymchwil a threialon. Ystyried defnyddio cronfa Buddsoddi i Arbed i gefnogi arferion newydd os ydynt yn debygol o arbed costau.

12. Dylai Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol adolygu eu trefniadau ar gyfer monitro perfformiad, eu dangosyddion a'u prosesau casglu data er mwyn sicrhau eu bod yn addas i'r diben. Cwestiynai'r awdurdodau a oedd y dangosyddion a'r cylch monitro perfformiad cyfredol yn ystod y flwyddyn yn rhoi adlewyrchiad llawn o'r ffiniau y mae awdurdodau'n gweithredu oddi mewn iddynt o ran demograffeg a'r sylfaen drethi, a'r swm o arian a gaiff ei adennill y tu hwnt i ddiwedd y flwyddyn ariannol.

13. Ar y cyd â'r Trydydd Sector, dylai Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol ystyried rhesymoli dull o weithio â'r sector cynghori, gan adeiladu ar arfer da sy'n bodoli eisoes, er mwyn paratoi i weithredu Credyd Cynhwysol. Mynegodd pob awdurdod bryder ynghylch cynyddu cyfraddau'r dreth gyngor a fforddiadwyedd y dreth gyngor yn y dyfodol. Mynegodd llawer ohonynt fod angen dull wedi'i gynllunio'n arbennig o weithio gydag asiantaethau cynghori a chymdeithasau tai i ymwreiddio prosesau newydd cyn gweithredu Credyd Cynhwysol. Mae rhai ohonynt eisoes wedi sefydlu gweithgorau a Chytundebau Lefel Gwasanaeth gyda'u Canolfan Byd Gwaith, eu cynghorwyr dyledion a'u cymdeithasau tai lleol.

Ymchwil Bellach i Lywodraeth Cymru

14. Ystyried ystod y data y mae Llywodraeth Cymru yn eu ceisio gan awdurdodau, ac a ellid ychwanegu at y rhain er mwyn cefnogi tryloywder ac atebolrwydd. Dylid ystyried casglu a chyhoeddi data ar orfodi a dulliau casglu.

15. Ymchwilio i effaith cau llysoedd ar y gallu i adennill ôl-ddyledion treth. Nododd yr awdurdodau fod cau llysoedd wedi amharu ar hyblygrwydd eu proses adennill. Dylai'r gwaith ymchwil archwilio'r problemau a wynebwr gan ddyledwyr yn ogystal ag awdurdodau.

Greenall, C., Prosser, N. (2017). *Dulliau awdurdodau lleol o ymdrin ag adennill dyledion y dreth gyngor yng Nghymru Caerdydd: Llywodraeth Cymru, Rhif Adroddiad GSR 57/2017*

Ar gael yn: <http://gov.wales/statistics-and-research/local-authorities-approaches-council-tax-debt-recovery/?lang=cy>

Barn yr ymchwilydd ac nid Llywodraeth Cymru o reidrwydd a fynegir yn yr adroddiad hwn

Am fwy o wybodaeth, cysylltwch â:

Ceri Greenall

Yr Is-adran Ymchwil Gymdeithasol

Llywodraeth Cymru

Parc Cathays

Caerdydd

CF10 3NQ

0300 025 5634

e-bost: ceri.greenall@llyw.cymru

OGL © Hawlfraint y Goron ISBN Digidol 978-1-78859-629-9